

дітей/підлітків, і в дорослих у виділеному нами четвертому типі планування, який є бенефактивним для 3-ї особи.

Хлопчик до адвоката:

Mark: *What are you gonna do?*

Reggie: *Make a few calls. I 'll talk to the administrator of the hospital and arrange security around Ricky's room (Grisham, Client, p. 161).*

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши реалізацію комунікативної та інформативної інтенції, можна зробити висновок, що ця кореляція є, в основному, нейтрально-віковою. Вікові особливості комунікантів визначають не домінантність комунікативної та інформативної інтенції, а засоби їх вираження. У дітей/підлітків інформативна інтенція завжди експліцитна, а комунікативна може бути й експліцитною (у мовленнєвих ситуаціях незгоди, переконання, погрози, попередження, прохання, наказу, запрошення, поздоровлення, компліменту, знайомства), й імпліцитною (у мовленнєвих ситуаціях звинування, переконання, попередження, докору), у той час як у дорослих і комунікативна, і інформативна інтенції можуть бути виражені експліцитними та імпліцитними засобами.

Перспективи подальшого дослідження полягають у вивченні факторів, що обмежують загальну комунікативну інтенцію мовця при спілкуванні представників різних вікових груп.

Список використаної літератури

1. Арутюнова Н. Д. Речевой акт / Н. Д. Арутюнова // ЛЭС. – М., 1990. – С. 412–413.
2. Почепцов О. Г. Основы прагматического описания предложения / О. Г. Почепцов. – К. : Вища шк., 1986. – 115 с.
3. Серль Дж. Р. Что такое речевой акт / Дж. Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 151–170.
4. Стросон П. Ф. Намерение и конвенция в речевых актах / П. Ф. Стросон // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 131–150.
5. Шевченко И. С. Историческая динамика прагматических свойств английского вопросительного предложения (16-20 в.в.) : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.04 / И. С. Шевченко. – К., 1999. – 373 с.
6. Green D. et al. Cognitive Sciences: An Introduction / D. Green et al. – Oxford : Blackwell Publishers, 1996. – 416 p.
7. Sperber D. Relevance: Communication and Cognition / D. Sperber, D. Wilson. – Oxford : Blackwell Publishers, 1986. – 208 p.

Статтю подано до редколегії
12. 04. 2012 р.

УДК 811.111.'27:1

І. Я. Чемеринська – аспірант Львівського національного університету імені Івана Франка

Подяка як оцінний мовленнєвий акт

Роботу виконано на кафедрі англійської філології
ЛНУ ім. І. Франка

У статті проаналізовано особливості реалізації категорії *оцінки* в мовленнєвому акті подяки. Схарактеризовано оцінні семи в засобах висловлення подяки в сучасній англійській мові.

Ключові слова: конотація, денотат, оцінка, оцінний МА, оцінність.

Чемеринская И. Я. Благодарность как оценочный речевой акт. В статье анализируются особенности реализации категории *оценка* в речевом акте благодарности. Характеризируются оценочные семи в средствах выражения благодарности в современном английском языке.

Ключевые слова: коннотация, денотат, оценочный речевой акт, оценка, оценочность.

Chemerynska I. Ya. Gratitude as an Axiological Speech Act. The peculiarities of actualization of the category of evaluation in speech act of gratitude were analyzed in the given paper. The analysis of the semes of evaluation in the means of expression of gratitude in modern English was also fulfilled.

Key words: connotation, denotative element, evaluation, axiological speech act.

© Чемеринська І. Я., 2012

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасній лінгвістичній науці інтерес учених звернений до антропологічного аспекту дослідження мовленнєвих одиниць. Комунікацію сьогодні визначають із ракурсу, у якому важливими є певні аксіологічні категорії, тобто цінності, які виражають комуніканти в процесі інтеракції. Мова – засіб репрезентації реального світу у світі ідей, відповідно, у її елементах поєднується інтелект та оцінні форми пізнання світу, а оцінність у пізнанні відповідає цінності в мові. Увага дослідників постійно звернута на вивчення категорії *оцінка*, яку більшість авторів визначає як судження про цінності [1; 2; 14]. Види оцінних мовленнєвих актів майже не досліджені сьогодні, і належність того чи того висловлення до класу оцінних чи неоцінних є дискусійним. Людина існує в мовній картині світу передусім як динамічна, діяльна істота, котра виконує дії трьох типів – фізичні, інтелектуальні, мовленнєві, які, зазвичай, супроводжуються оцінкою.

У сучасному мовознавстві простежується стійкий інтерес до вивчення категорії *оцінка*, що засвідчує важливість цього багатоаспектного явища. Оцінка – універсальна понятійна категорія. У дослідженнях, пов'язаних із лінгвістичними оцінками, приділяють постійну увагу вивченню крупних мовленнєвих одиниць, зокрема оцінного дискурсу. Водночас дослідження лексичних оцінних одиниць в межах системно-структурної парадигми, з урахуванням досягнень когнітивного підходу, дає можливість об'єднати на єдиній концептуальній основі мовні та позамовні знання. Будучи антропологічною категорією, оцінка залежить від відповідності нормам, принципам, які діють у мовній спільноті [1, 3]. Категорія *оцінка* є предметом багатьох досліджень [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9]. Якщо раніше оцінку вважали занадто суб'єктивним і варіативним об'єктом і, отже, таким, що не підлягає серйозному аналізу, то нині, навпаки, вважають, що оцінні установки є виразними й послідовними факторами, на які лінгвіст може спертися [4, 5].

Такий інтерес до категорії *оцінка* пояснюємо тим, що сучасні лінгвістичні дослідження мають антропоцентричний характер, і сьогодні важливим є спілкування не як обмін інформацією, а встановлення та регулювання міжособистісних відносин комунікантів за певних соціальних умов. Сьогоднішній лінгвістичній науці близьке все людське, саме тому в системі моральних відносин оцінка виконує роль моральної санкції, соціальна значущість та ефективність якої визначає реальна вага моралі серед інших факторів, які детермінують людську поведінку.

Поняття *оцінка* тісно пов'язане з вираженням емоційного ставлення людини до об'єкта висловлення [2, 11]. Цю категорію можна трактувати двопланово: як категорію логіки та як лінгвістичну категорію. На думку дослідниці О. Л. Бессонової, оцінити – означає висловити думку про цінності або значення кого-небудь, або чого-небудь [2, 10]. Оцінюють за різними ознаками, проте основна сфера оцінних значень пов'язана з ознакою добре/погано [2, 11]. Н. М. Кислицина стверджує, що в мові існує загальний соціологічний напрям мовної норми на хороше, позитивне. Позитивна скерованість світу людини може бути пов'язана з тим, що в житті погане є більш багатоліке, ніж хороше, оскільки воно відповідає необмеженим можливостям відступу від норми, а хороше співвідноситься з нею [4, 7].

Контекстуальний аналіз МА дав змогу багатьом лінгвістам переконатися, що однією з найхарактерніших рис розмовної мови є її постійне прагнення до емоційного вираження думки, що кожне висловлення завжди супроводжують емоції, що емоція завжди оцінна, але оцінка не завжди емоційна, а може бути й номінативною [1, 15]. О. Л. Бессонова вважає, що оцінка може займати різне місце в структурі значення слова або його лексико-семантичного варіанта. Вона може бути компонентом денотата або конотата, а також може пронизувати обидва аспекти лексичного значення слова [2, 11]. Дослідник В. І. Шаховський дає таке визначення емотивної конотації: значення слова, емоції завдяки яким оцінка того, про що говорять, сприймається як схвалення чи несхвалення [14, 14]. Власне конотацію вчений означає як аспект лексичного значення одиниці, за допомогою якої виражається емоційний стан мовця й обумовлене ним ставлення до адресата, об'єкта та предмета мовлення, ситуації, у якій реалізується певне мовленнєве спілкування [14, 14]. Традиційно в семантичну структуру конотації лінгвісти включають емоційний, експресивний, оцінний і стилістичний компоненти значення. Оцінний і експресивний компоненти не є власне конотативними – вони є компонентами денотації [14, 14]. Слово багатофункціональне щодо семантики. Його поняття *денотація* виступає як ядро слова, навколо якого й формуються предметно-позитивні, емотивно-оцінні та експресивні значення [14, 15]. Оцінка й експресія можуть мати власний предмет і бути закріпленими в денотативному аспекті значення.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Метою статті – проаналізувати мовленнєвий акт (далі МА) подяки як оцінний. За класифікацією Дж. Серля, МА подяки належить до групи експресивів, які виражають психологічний стан мовця, характеризують міру його відвертості [13, 153]. Денотативним значенням висловлень є вираження почуття вдячності за послугу, пораду, подарунок тощо, але висловлення здатне набувати й оцінно-експресивної конотації. Представленість/непредставленість онтологічно оцінних одиниць мови в лексико-граматичній структурі речення визначає два способи репрезентації оцінки-експліцитний та імпліцитний і дає змогу відповідно виділити безпосередні й опосередковані аксіологічні мовленнєві акти. О. М. Вольф називає безпосередніми МА ті, у яких категорія *оцінка* реалізована оцінними одиницями, серед котрих основний клас становлять оцінні номінації або мовні одиниці з потенційними аксіологічними компонентами семантичної структури, що актуалізуються контекстно. Щодо опосередкованих аксіологічних МА, то це є мовленнєві одиниці, які виражають оцінні смисли без залучення онтологічно оцінних мовленнєвих одиниць [9, 132]. Прихований аксіологічний зміст у опосередкованих МА є контекстно привнесений. Відповідно до цього твердження можемо вважати подяку опосередкованим аксіологічним МА, оскільки оцінні смисли реалізуються в ньому контекстно. Оцінність, безумовно, притаманна висловленню подяки, це є власне оцінність вчинку одного з комунікантів, котрий оцінює як хороший чи поганий інший співрозмовник. Характер оцінки визначає її якісна орієнтованість, що показує чи кваліфікує оцінка свій предмет як добрий, поганий чи індивідуальний [1, 28]. Подяка, зазвичай, створює ілюкцію позитивної оцінки:

1. *Thank you for warning me. Countess!* [5, 122].

У цьому прикладі проілюстровано висловлення подяки адресатові за вчасне попередження про можливі неприємності, й адресант безумовно оцінює вчинок співрозмовниці як позитивний.

Однак оцінність подяки буває і негативною:

2. *What are you waiting for? D' you want me to apologize?*

OK. I apologize! Tears marbled his face. *D' you hear that? I've apologized. I'm an ungrateful bastard and I'm sorry!* [4, 225]. У цьому випадку мовець сам оцінює свій вчинок і вважає себе невдячним, така номінація має негативний характер. Слід звернути увагу на ідіоматичний вираз подяки *thank you very much (ironic)*, який є частотним у художньому дискурсі. Він є усталеним і має емотивну силу у випадку вживання його як увічливої відмови на пропозицію:

3. *You'll be crawling back here in six months looking for a job,* he told her.

Thank you so much for those words of support, she said to him sweetly. *It means a lot to me to know you care* [6, 34].

Це один із яскравих випадків іронічної подяки, оцінність якої можна означити як негативну, адже насправді зі сторони адресата не звучала підтримка, а погрози, тому адресант оцінює його вчинок як негідний.

Мовленнєвий акт подяки – імпліцитний спосіб вираження оцінки, оскільки вона є заряджена конотативним значенням подяки.

Дослідниця О. Л. Бессонова вводить поняття *оцінний тезаурус* англійської мови. Вона зараховує подяку до структурного вузла, який відповідає за емоції схвалення та несхвалення вчинку [1, 72]. Дослідниця запевняє, що не всі слова однаковою мірою оцінно насичені [1, 126]. Оцінка як універсальна лінгвістична категорія виражається широким спектром певним чином організованих мовних засобів, а також і паралінгвістичними засобами. Оцінні смисли в мовленні передаються онтологічні мовні одиниці або можуть спиратися на контекст, ситуацію спілкування, усталені суспільні стереотипи про позитивну та негативну сторони життєдіяльності людини. Вдячність може бути виражена прикметниками, іменниками, прислівниками та дієсловами. Прикметники поєднують два аспекти – власне ознаку й оцінку [1, 126]. Переважно вони є оцінними, якщо вказують на постійно властиву ознаку. Прикметники, які виражають подяку, є дуже поширеним класом слів, серед них є ті, які дають позитивну та негативну оцінку. Наприклад, оцінна пара *grateful-ungrateful* формує оцінну опозицію, такі прикметники мають позитивну та негативну якісну орієнтованість і визначають характер оцінки. Прикметник *grateful* кваліфікує оцінку об'єкта як позитивну, таку, що потребує схвалення:

4. *Guillame gave her a grateful look. It's very kind of you to say so. He turned towards me. And you too, Madame Rocher. You tried to warn me last week, but I wasn't ready to listen* [3, 68].

Адресат висловлює опосередковану подяку за допомогою невербальних засобів і тим самим позитивно оцінює вчинок адресанта, який згідно з контекстом попереджав його про небезпеку.

5. *'The other thing I have never understood about French is why they are so ungrateful'* [2, 28].

Цей приклад ілюструє подяку з негативною орієнтованістю.

Oxford Learner's Thesaurus наводить ряд синонімів прикметника *grateful*: *grateful, thankful, glad, indebted, appreciative*. Ці прикметники мають спільну архесему подяки, адже первинним значенням їх є «почуття вдячності за те, що хтось виконав твоє прохання чи зробив тобі приємне». А в дефініції слова *thankful* помічено сему оцінки: *'pleased about sth good that has happened, or sth bad that has happened'*. *Pleased* позначає емоційний стан людини, коли вона одержує певний моральний контент від того, що відбулося, або зроблено для неї співрозмовником. У такому випадку мовець оцінює вчинок як позитивний, котрий можна означити як *'pleasing or satisfying to somebody'*. Коли мовець отримує задоволення від певної дії, то він вочевидь відчуває себе щасливим. Oxford Learner's Dictionary наводить таке визначення прикметника *'happy'*: *'feeling of pleasure because something nice has happened'*. У синонімічному ряду прикметника *nice* є синонім *pleasing*, що засвідчує спорідненість подяки з оцінкою, оскільки, відчуваючи задоволення та щастя від учинку співрозмовника, мовець, імовірно оцінює цей учинок як позитивний.

Ще одним класом слів, які виражають подяку, є іменники. Дослідниця оцінного тезауруса англійської мови О. Л. Бессонова стверджує, що іменники на позначення конкретних предметів, явищ природи – нейтральні, а слова, пов'язані з людиною, її діяльністю, її емоційним сприйняттям світу, є оцінними [1, 126]. На думку автора, оцінні іменники репрезентують значний шар лексики [1, 127]. Дослідниця зараховує такі іменники до оцінних – *gratefulness, thankfulness, appreciation, thanks* та *gratitude*. Отже, іменники, які виражають вдячність, є оцінними, тому що вони виражають людські емоції та сприйняття нею зовнішнього світу:

6. *Herta responds with gratitude and with an apparently unbounded tenderness, never seen before.* [3, 156].

У цьому прикладі показано вживання іменника *gratitude*, котрий ілюструє те, що іменники на позначення вдячності виражають сприйняття людиною навколишнього світу, оцінюючи його як позитивний чи негативний. Традиційно оцінне значення іменників актуалізується в структурно складнішій номінації, завдяки чому утворюється значення з великим експресивним потенціалом [2, 3]. Сам іменник, зазвичай, не вживається, а стоїть поряд з дієсловом: *to respond with gratitude, to bow with gratitude, to speak with gratitude, to express gratitude, to express appreciation, etc.* Найуживанішою фразою є *'to express gratitude'*:

7. *'On behalf of us all, I must express our deepest appreciation and gratitude for truly fascinating account of the action off Grate'* [3, 322].

Вдячність можна виразити й за допомогою прислівників *thankfully, gratefully, appreciatively*. За класифікацією О. Л. Бессонової, в англійській мові типовою є конструкція V + Adv:

8. *'As they collected themselves and their bags on the pavement outside the flat, Sophie smiled gratefully at Jake'* [1, 119]. Із цієї ілюстрації видно, що адресант подяки оцінює з вдячністю дію іншого комуніканта.

Найчисельнішими засобами вираження вдячності є дієслова. Відповідно до теорії оцінності положення дієслів варіює, – ті дієслова, що позначають розумову діяльність і процеси, є оцінними, а ті, що позначають дії конкретних осіб, – нейтральні [1, 127]. Основні дієслова на вираження вдячності – *to thank, to appreciate*. Особливої уваги тут заслуговує дієслово *to appreciate*, оскільки воно не лише містить сему подяки й оцінки, а саме оцінка і є його денотативним значенням, а подяка – вторинним значенням. Згідно з аналізом ряду словникових дефініцій, дієслово *to appreciate* передбачає розпізнавання позитивних якостей об'єкта чи особи, тобто надання чомусь або комусь позитивної оцінки. У синонімічному ряду цього дієслова є такі дієслова: *value, admire, treasure, cherish, prize*. Усі названі дієслова мають спільну сему оцінки й вказують на значущість чогось чи когось для мовця. Первинним значенням дієслова *appreciate* є розпізнавання позитивних якостей предмета чи особи, якщо порівнювати з дефініцією *value*, друге – більш пряме, оскільки означає лише важливість предмета оцінки. Значення першого ближче до інших синонімів ряду, таких як *admire, treasure, cherish, prize*. Назване дієслово має сему подяки, воно здатне набувати значення 'бути вдячним', але вдячність вже є конотацією. Проаналізуємо кілька деривативів від дієслова *to appreciate*: іменник *appreciation* також володіє денотативним значенням оцінки та конотативним

значенням подяки. Щодо прикметника *appreciative* та прислівника *appreciatively*, то денотативним значенням цих одиниць є власне подяка, а оцінка є конотативним. Отже, дієслово *to appreciate* володіє вторинною номінацією оцінки та подяки. Спираючись на цей факт ми можемо припустити, що мовленнєвий акт подяки є оцінним, адже подяка та оцінка є взаємозворотними поняттями. Проаналізуємо такий приклад:

9. 'Leo, **I appreciate** your kindness, but looking like the business end of a bus does not suit Caroline. She's a thin person, normally' [5, 106]. Тут дієслово *appreciate* можна трактувати як вираження оцінки доброти співрозмовника, а також і подяки за добре ставлення.

В. І. Шаховський вводить поняття *емотивно-оцінна експресивна номінація* [15, 25]. Під цим поняттям розуміємо дериваційний процес, зумовлений емоційними мотивами мовного спілкування, унаслідок якого з'являється нова номінативна одиниця або нове значення, яке слугує для означення об'єкта найменування та емоційно-оціночного відношення через емоційне підсилення певного симптому [15, 26]. Це пояснює той факт, що засоби вираження подяки мають оцінну сему, яка бере участь у реалізації аксіологічної функції слова.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Мовленнєвий акт подяки належить до групи експресивів, які виражають людські емоції, душевний стан, рівень відвертості мовця. Подяку можемо означити опосередкованим аксіологічним МА, оскільки оцінні смисли реалізуються в ньому контекстно. Оцінність, безумовно, притаманна висловленню подяки, це є власне оцінність вчинку одного з комунікантів, котрий оцінює як хороший чи поганий інший співрозмовник. Характер оцінки визначає її якісна орієнтованість, що показує, чи кваліфікує оцінка свій предмет як добрий чи поганий. Емоційне відношення завжди нерозривно пов'язане з оцінкою. Оцінний тезаурус англійської мови представляють іменники, прикметники, прислівники та дієслова. Найчисленнішими та самостійними серед них є дієслова.

Одним із перспективних напрямів дослідження цієї тематики є докладніші вивчення засобів реалізації позитивної та негативної ввічливості в мовленнєвому акті подяки, оскільки вона виступає одним із прагматичних маркерів оцінювання.

Список використаної літератури

1. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивно-гендерний аспект / О. Л. Бессонова. – Донецьк : Дон НУ, 2002. – 362 с.
2. Бессонова О. Л. Оцінка як семантичний компонент лексичного значення слова (на матеріалі іменників-назв особи в англійській, французькій, та українських мовах) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.19. «Теорія мовознавства» / О. Л. Бессонова. – Донецьк, 1995. – 22 с.
3. Гусліста Л. О. Негативна етична оцінка в контекстах осуду (на матеріалі сучасної публіцистики) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.02 / Л. О. Гусліста. – Х., 2002. – 16 с.
4. Кислицина Н. М. Прикметники зі значенням позитивної оцінки як фрагмент мовної картини світу (на матеріалі російської, української та англійської мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.17. «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / Н. М. Кислицина. – К., 2002. – 20 с.
5. Козлова В. В. Засоби вираження категорії оцінки в умовах статусної асиметрії в англійському парентальному діалогічному дискурсі / Козлова В. В. // Вісн. ХНУ. – 2009. – № 848. – С.117 – 121.
6. Олінчук В. В. Функції інтонації в реалізації емоційно-оціночного значення тексту : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / В. В. Олінчук. – Одеса, 1993. – 16 с.
7. Приходько Г. І. Способи вираження оцінки в сучасній англійській мові : монографія / Г. І. Приходько. – Запоріжжя : [б. в.], 2001. – 361 с.
8. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
9. Вольф О. М. Функциональная семантика оценки / О. М. Вольф. – М. : Наука, 1985. – 228 с.
10. Мур Дж. Принципы этики / Дж. Мур. – Москва, Прогресс, 1984. – 324 с.
11. Почепцов Г. Г. Коммуникативные аспекты семантики / Г. Г. Почепцов. – Киев : Высш. шк., 1987. – 130 с.
12. Разинкина Н. М. Стилистика английской научной речи / Н. М. Разинкина. – М. : Наука, 1972. – 166 с.
13. Серль Дж. Что такое речевой акт? // Новое в зарубежной лингвистике / Дж. Серль. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 18 : Логический анализ естественного языка. – С. 151–170.
14. Шаховский В. И. Эмотивный компонент значения и методы его описания: учеб. пособие к спецкурсу / В. И. Шаховский. – Волгоград : Изд-во ВГПИ им. А. С. Серафимовича, 1983. – 96 с.

15. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В. И. Шаховский / за ред. З. Д. Попова. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1987. – 190 с.
16. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1986. – 142 с.
17. Geoffrey Leech. A Communicative Grammar of English / G. Leech, I. Svartvic. – Moscow : Prosveshcheniye, 1983. – 303 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Angela Carter. Wise Children /A. Carter. – London : Chatto and Wisnus Ltd., 1991. – 233 p.
2. Bill Bryson. Neither here nor there. Travels in Europe / B. Bryson. – London : A Black Swan Book, 1981. – 303 p.
3. Billy Hopkins. Our Kid / B. Hopkins. – London : Headline, 1996. – 502 p.
4. Joanne Harris. Chocolat / J. Harris. – London : Black Swan, 2000. – 320 p.
5. Paul Bailey. Gabriel's Lament / P. Bailey. – London : Penguin books, 1986. – 331 p.

Статтю подано до редколегії
21.03.2012 р.